

Литвинов Валерій Валентинович

к.ю.н., доцент кафедри

кримінального процесу

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ ПІДСТАВ ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

У завданнях кримінального провадження визначено, що кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення повинен бути притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений. З урахуванням вказаних завдань законне закриття кримінального провадження за реабілітаційними підставами має таке ж соціальне значення як і винесення законного обвинувального вироку. Втім рішення про закриття кримінального провадження буде законним тоді, коли у повній мірі відповідатиме вимогам умов застосування тієї чи іншої підстави закриття кримінального провадження. Окрім цього, не останню роль у законності закриття кримінального провадження відіграє правильне розуміння умов, за яких застосовується та чи інша підстава цього процесуального рішення. У КПК України передбачено багато підстав закриття кримінального провадження, однак умови застосування деяких з них викликають дискусійні питання.

Зокрема, дискусійними є умови застосування підстави закриття кримінального провадження «встановлена відсутність події кримінального правопорушення». Існує думка, що відсутність події злочину¹ передбачає відсутність самого факту (події взагалі), для розслідування якого здійснюється провадження. Це такий випадок, коли дія, яка вважалася злочинною, насправді була викликана стихійним лихом чи іншими чинниками, що не залежать від волі особи. П.М. Давидов та Д.Я. Мирський стверджують, що відсутність події злочину означає, що подія, у зв'язку з якою проводилося розслідування, відсутня взагалі [2, с. 12].

За іншою думкою, відсутність події злочину – це відсутність самого факту суспільно небезпечного діяння. Н.А. Якубович вважає, що відсутність події злочину свідчить, що злочинне діяння, яке є предметом розслідування, у дійсності не мало місця [9, с. 101]. Схожої думки дотримується Л.М. Карнеєва, яка надала цій підставі таке визначення: відсутність події (чи дії), припущення про наявність якої слугувало б підставою початку розслідування [4, с. 54].

На думку А.Я. Дубинського, розглядувана підстава застосовується в таких конкретних випадках: а) якщо встановлено, що не було самого факту (події), для розслідування якого розпочато провадження; б) якщо встановлено, що сама подія мала місце, але вона не може бути визнана злочином, бо не є результатом будь-якої дії; в) коли встановлено, що подія мала місце, але не є зло-

¹ Кримінальне правопорушення містить у собі поняття «злочин» та «кримінальний проступок». Сьогодні законодавчо не визначено поняття «кримінальний проступок», а тому у цій доповіді ми будемо вести мову про злочин, поняття якого законодавчо закріплене.

чином, тому що є результатом дій самого потерпілого [3, с. 11-12].

На думку М.Є. Шумила, встановлення відсутності події злочину означає, що останнього взагалі не було, відповідно, не існувало кримінально-правових відносин [7, с. 48].

З викладеного видно, що підставу закриття кримінального провадження передбачену п. 1 ч. 1 ст. 284 КПК України одні вчені розуміють як відсутність події взагалі, а інші вказують на відсутність події, яка містить у собі злочин.

В юридичній літературі існує думка й про те, що поняття «відсутність події злочину» і «відсутність складу злочину» тотожні одне одному, бо суспільно небезпечне діяння не може існувати без одного з чотирьох елементів складу злочину. А тому відсутність події злочину означає відсутність складу злочину [8, с. 70]. Намагаючись удосконалити зазначені підстави закриття кримінального провадження дослідники висловлювали думки про необхідність їх об'єднання в одну підставу: «не було вчинено злочину» [1, с. 8]. Вважаємо що такі думки заслуговують на увагу, оскільки об'єднання п. 1 та п. 2 ч. 1 ст. 284 КПК України в одну підставу сприяли б однаковому розумінню застосування цих підстав, що позитивно вплинуло б на законність їх застосування під час прийняття рішення про закриття кримінального провадження.

У п. 3 ч. 1 ст. 284 КПК України передбачено ще одну реабілітаційну підставу закриття кримінального провадження. Відповідно до неї кримінальне провадження закривається якщо «не встановлені достатні докази для доведення винуватості особи в суді і вичерпані можливості їх отримати».

Слід зазначити, що вказана підстава є реабілітаційною, але вже сама її назва містить у собі обвинувальний ухил. Він проявляється у тому, що для закриття кримінального провадження органи досудового розслідування повинні бути переконані у тому, що злочин вчинено саме певною особою, але довести цього вони не змогли. Таке формулювання не може вказувати на повну невинуватість особи. Адже реабілітаційна підстава закриття кримінального провадження повинна повністю виключати будь-які вагання в невинуватості особи, а будь-які обмеження її прав та законних інтересів неприпустимі.

З метою усунення зазначеної колізії, вчені не одне десятиліття розробляють різні пропозиції. Так, Я.О. Мотовіловкер вважає, що зазначену підставу необхідно було б сформулювати як «за необґрунтованістю висновку про скоєння злочину підсудним» [5, с. 93]. Висловлювалися міркування про необхідність виключення цієї підстави з КПК внаслідок її рівнозначності доведеності неучасті у вчиненні злочину. С.М. Стахівський, досліджуючи це питання, зазначав, що одне із правил, які характеризують юридичний зміст принципу презумпції невинуватості, гласить: недоведена винуватість особи означає її повну невинуватість. У зв'язку з цим вчений пропонував виключити розглядувану підставу з КПК України [6, с. 13]. Така думка заслуговує на увагу, адже не встановивши достатніх доказів для доведення вини особи, слідчі органи не можуть стверджувати про те, що ця винуватість взагалі могла бути доведеною. Окрім цього, відповідно до засади презумпції невинуватості, всі сумніви щодо доведеності вини особи повинні тлумачитися на користь такої особи.

1. Благодир С. М. Закриття кримінальної справи в досудовому слідстві : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Благодир Сергій Миколайович ; Національна академія внутрішніх справ України. – К., 1998. – 198 с.

2. Давыдов П. М. Прекращение уголовных дел в советском уголовном процессе / П. М. Давыдов, Д. Я. Мирский. – М. : Госюриздат, 1963. – 100 с.
3. Дубинский А. Я. Основания к прекращению уголовного дела в стадии предварительного расследования : учеб. пособие / А. Я. Дубинский. – К. : КВШ МВД СССР, 1973. – 124 с.
4. Карнеева Л. М. Прекращение уголовного дела за отсутствием состава и события преступления / Л. М. Карнеева // Соц. законность. – 1970. – № 5. – С. 53–54.
5. Мотовиловкер Я. О. Основания прекращения уголовного дела по реабилитирующим лицу мотивам / Я. О. Мотовиловкер // Советское государство и право. – 1972. – № 9. – С. 87–94.
6. Стахівський С. М. Кримінально-процесуальні засоби доказування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза ; оперативно-розшукова діяльність» / С. М. Стахівський. – К. : Націон. академія внутр. справ України, 2005. – 30 с.
7. Шумило М. Є. Реабілітація в кримінальному процесі України : монографія / М. Є. Шумило. – Харків : Арсіс, 2001. – 320 с.
8. Юрасов А. Б. Основания прекращения уголовного дела в действующем российском законодательстве – анализ, перспективы развития : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Юрасов Антон Борисович. – М., 2005. – 187 с.
9. Якубович Н. А. Окончание предварительного следствия / Н. А. Якубович. – М. : Гос. изд-во юридической литературы, 1962. – 145 с.

Лускатов Олександр Віталійович
к.ю.н., доц., професор кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Лускатова Тетяна Олександрівна
к.ю.н.

СИСТЕМИ ТИПОВИХ СЛІДЧИХ СИТУАЦІЙ В ОКРЕМИХ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ МЕТОДИКАХ

При формуванні окремих криміналістичних методик, спираючись на визначені ними типові слідчі ситуації, науковці пропонують правоохоронцям рекомендації у вигляді алгоритмів з процесуальних та інших дій для вирішення конкретних ситуацій, що складаються у кримінальних провадженнях по різних видах діянь.

Вчені одностайні щодо вагомості типових слідчих ситуацій в якості дієвого засобу для розкриття злочинів. На думку В.П. Бахіна, вони виступають базою побудови методик розслідування злочинів, оскільки типізація передбачає наявність переліку відповідних типових слідчих версій, оптимальний набір слідчих дій та порядок їх провадження [1, с. 196]. В.В. Тіщенко наголошує на обумовленості вибору напряму розслідування злочину результатом аналізу типових слідчих ситуацій, котрий дозволяє правоохоронцю вірно оцінити конкретну ситуацію та оптимально спланувати свої дії [6, с. 132].

Конкретна ситуація, з якою стикається слідчий, представляє собою стислу узагальнену характеристику того обсягу інформації про розслідувану подію, що він підсумовує з матеріалів кримінального провадження шляхом їх аналізу.